

Tyrann med farlig sjarm

Han finnes i alle miljøer, har ofte stor suksess og mye sjarm. Han kan være det svenske kaller en «sol-og-vår-mann», eller en fremgangsrik karrièremann.

INGE LISE
HEFFERMEHL
ELDBJØRG RIBE

Vi tenker på «psykopaten»; en av de få psykiatriske diagnosene som har gjeldt inn i daglig tale. Ordet står for innbegrepet av hensynsløs, egoistisk og aggressiv oppførsel. Men i psykiatrien eksisterer ikke psykopaten lenger. Vi har simpelthen brukt opp begrepet for fagfolkene.

Ordet «psykopat» er blitt så belastet at det ikke lenger brukes i psykiatrien. I stedet bruker vi nå begrepet «personlighetsavvik», som betyr at ett eller flere trekk ved personligheten gjennom lang tid er fremtredende og lite smidig. Gjelder det for eksempel mistenksomhet, vil en slik person alltid være på vakt, aldri ha tillit til noen, og aldri betro seg til noen.

Dette sier førsteamanuensis Alv A. Dahl ved Psykiatrisk institutt, Universitetet i Oslo. Han er nøy med å påpeke at vi må skille mellom

alvorlige og lettere personlighetsavvik. Den første gruppen er folk som får store problemer med omverdenen, særlig fordi alkohol- og stoffmisbruk ofte kommer i tillegg. I denne gruppen hører psykopatene til. Lettere personlighetsavvik kalles karakternevrose. Det omfatter væremåter som er mer preget av hemninger. Man har vanskelig for å følge impulser, for å slippe løs fantasi, kjærlighet, osv.

Mangler bremser.

I korthet kan man si at psykopaten ikke har bremser, mens karakternevrotikeren kjører med bremsene på, sier Dahl. — En karakternevrotiker har mye skyldfelelse. hos psykopaten er skyldfeelsen ofte borte, men den kan komme meget sterkt tilbake i korte glimt.

— Hvorfor greier psykopater så ofte å tyrannisere sine omgivelser?

— En del av dem er svært flinke til å snakke for seg. De er intense, og mange har stor sjarm. Samtidig blir de fort aggressive når de møter motstand, og de driver ofte meget raffinerte former for psykisk terror. Folk blir ganske enkelt redd dem.

«Sol-og-vår-mannen» som sjarmerer enslige, velstående kvinner og lurer fra dem pengene er ett eksempel. Hensynsløsheten overfor andre mennesker er typisk — de tenker ikke på andres følelser; er bare opptatt av egen vinning. De samme

egenskapene kan gi psykopaten stor suksess for eksempel i forretningslivet. Det er også nærliggende å tro at en del, men ikke alle, incest-utøvere og hustrumishandlere har psykopatiske trekk.

Plager de nærmeste.
— Hvordan kjenner man igjen en psykopat?

— I grove tilfelle er det relativt lett. Det som teller er hvordan man opptrer i forhold til andre. Et kjennetegn er at men plager sine nærmeste, for eksempel med sin hensynsløshet, og ikke greier å endre sin oppførsel, men tvertimot skylder på alle andre.

Ikke alltid sykdom.

Alle har vi grader av de samme egenskapene som kjennetegner en psykopat.

Når en person konsekvent hevder at det er deg det er noe galt med, uansett situasjonen, kan du begynne å lure. Det skal to til enhver konflikt, og noe av «skylden» har man alltid selv, men det blir en rest igjen som må komme fra den andre. Kommer du ingen vel, selv om du tar opp konkrente episoder med vedkommende, må du i alle fall gjøre det klart for deg selv at det ikke bare er deg det er noe galt med.

Det er først når de blir overdrevne og dominerende at vi kaller dem personlighetsavvik. Selv i slike tilfelle er personen ikke nødvendigvis syk. Personlighetsavvik blir først definert som sykdom når vedkommende selv eller omgivelsene lidet under tilstanden.

— Hvordan er mulighetene for behandling?

— Behandling er ikke lett, fordi alle personlighetsavvik er lite bevisste for dem det gjelder. Alle har vi det slik at vi vet om en del trekk ved oss selv, og ikke om andre. De trekkene vi ikke vet om, er

det ofte ubehagelig å få påpekt, selv av gode venner. Og man søker jo ikke hjelp uten at man føler at man har et problem.

Kommer personene først til behandling, kan en karakternevrose bli vesentlig bedre ved psykoterapi, gruppterapi eller individuell terapi. Gjelder det alvorlig personlighetsavvik, er saken vanskeligere, blant annet fordi stoffmisbruk og kriminalitet så ofte er med i bildet.

Tydeligst hos eldre

Psykopati er en lidelse som viser seg fra tenårene

og frem mot 35-Årsalderen, og jo tidligere man kommer til behandling, jo bedre, påpeker Dahl. Personligheten er nemlig mest smidig i ung, voksen alder. Efterhvert som vi blir eldre, blir alle personlighetstrekk mindre fleksible, og derfor vanskeligere å forandre. Hos gamle mennesker på 70–80 år kan trekken for bare fornemmet; sparsommelighet, mistenk somhet osv., bli svært merkbare.

Men da er det lite å oppnå med behandling, selv om det kan være et stort problem for dem som har om sorgen for de gamle.